

Kirkegårdens fysiske rum

Af Mette Fauerskov

Kirkegårdskonsulent i Ribe Stift
Møller & Fauerskov Landskabsarkitekter, Århus

Den traditionelle kirkegårds rum

Hjerpsted Kirkegård ligger ensomt og til alle sider omgivet af det forblæste og flade marsklandskab helt ud til Vadehavet. På lang afstand ser man kirkegården, for kirketårnet rager op over den nødvendige, vindprægede læplantning, der omkranser kirkegården, og markerer den i landskabet.

Kirkegården er et fysisk håndgribeligt og præcist rum. Vægge og gulv, som udgøres af den høje, grønne læplantning og af jorden med gravsteder og græs, er eksakte størrelser, mens himlen, som danner det fysiske loft, mere end antyder en anden sammenhæng.

De grønne vægge tegner den præcise grænse mellem "ude" og "inde". Betydningen af kirkegårdens fysiske rum opleves her meget klart, idet forskellen mellem det miljø, der er

Hjerpsted Kirke set fra øst.
Foto: Forfatteren.

Den vindbidte
beplantning øst for
Hjerpsted Kirke.
Foto: Forfatteren.

udenfor kirkegården, og det miljø, der er indenfor, er markant. Udenfor er landskabet barskt, og det er vinden der hersker. Landskabet i marsken og ved Vadehavet er storslået, det er ensartet, fladt, og der er ingenting, der stopper øjet mod horisonten. Og så er det her, hverdagslivet leves.

I kontrast til landskabets store skala står kirkegårdens lille skala. Kirkegården er i bogstavelig forstand en oase, hvor de grønne vægges vinddæmpende funktion muliggør dyrkning af planter og giver et beskyttet haverum med en rigdom af detaljer i modsætning til landskabets enkelhed. På kirkegården opleves en beskyttet fred, hvor hverdagslivet er holdt ude, og muligheden for meditativ ro er til stede.

Den middelalderlige kirkebygning er det betydningsbærende centrum, der giver kirkegården identitet og karakter. Menighedens fællesskab understreges af et ret ensartet mønster af lave gravstedshække og af, at næsten alle gravsteder har gravmindet stående på gravstedets vestlige del, i overensstemmelse med den kristne tradition. Sagt i et arkitektonisk sprog giver gravstedsmønsteret kirkegårdsanlægget struktur. Det samler og organiserer gravstederne, således at det enkelte gravsted kan indrettes individuelt, samtidig med at det underordner sig helheden.

De nye kirkegårdes rum

Traditionelt set er de danske kirkegårde enkle og pragmatiske anlæg. Med sit præcise, fysiske rum, sin overskuelige størrelse, og den umiddelbare forståelighed mellem anlæggets form og funktion manifesterer den traditionelle kirke-

gård sig – når den er bedst – som et anlæg med et forbilledligt klart og rumligt stærkt arkitektonisk udtryk. Dertil kommer, at kirke og kirkegård er uløseligt forbundne og betinger hinandens tilstedeværelse.

Til forskel fra middelalderkirkernes traditionelle kirkegårde, der er udviklet over lang tid, er nyere kirkegårde og kirkegårdsudvidelser komplekse anlægsopgaver, der gennemføres over en kort årrække. Dette nødvendiggør en detaljeret og gennemarbejdet planlægning, og midlet til at opnå en begravesplads, der har karakter og giver mening, bliver nu en landskabsarkitektonisk eller kunstnerisk behandling af planlægningsopgaven.

De arkitektoniske virkemidler som linier, flader, punkter og ikke mindst behandlingen af begreberne rum og rumopfattelse, er i de nye anlæg grundlag for arbejdet med at skabe meditative rum. G.N. Brandt's Mariebjerg Kirkegård står som forbillede for anvendelsen af det præcist definerede rum, afgrænset af markante, grønne vægge. G.N. Brandt bruger rummet som metode til at sortere og ordne mange forskellige gravstedstyper, som når skruer i forskellige størrelser sorteres i æsker. Ligesom på den traditionelle kirkegård, danner de grønne rum den nødvendige, beskyttende ramme, der giver intimitet. På den planlagte kirkegård muliggør en præcis, rumlig opdeling endvidere, at de enkelte rum gives forskellige havearkitektoniske udtryk, og at der opnås fleksibilitet i forhold til ændringer i gravstedsanlæggene.

To rum på Søllerød Kirkegård

På Søllerød Kirkegård findes mange fine og velproportionerede rumdannelser, der er afgrænsede af klippede hække, hovedsageligt af bøg. Særlig to gravrum med nye gravstedstyper har gennem mange år påkaldt sig min opmærksomhed på grund af deres arkitektoniske klarhed og kompositioner af haveelementer.

”Lyngrummet” (afd. 107) ligger som i en kinesisk æske inde i et større gravrum. Rummet, der er formgivet af kirkegårdsleder Skovlund i 1945, måler 15 x 15 meter og er yderst afgrænset af ca. 2 meter høje bøgehække, der sammenbinder det lille urneanlæg med det omgivende anlæg, hvor brede bøgehække er anvendt som gennemgående motiv. Som overgang til den lille skala er der indenfor bøgehækken en lavere hæk af

taks, hvori der står oprette, ensartede gravminder i en taktfast rytme. Rammen har her en detaljering, der foruden at fungere som en forfinet overgang i skala, har funktion som gravstedsanlæg, hvor det synes som om gravminderne og den mørk grønne, tunge og uforanderlige takshæk "passer på" og fastholder den del af anlægget, der ligger i fladen. Langs hækken er en græskant med liggende gravminder og centralt i rummet er en 6 x 6 meter stor lyngklædt flade, hvori der ligger små rektangulære gravminder.

Anlægget har en arkitektonisk strengthed og en nærmest bygget karakter, hvor de grønne elementer og gravminderne er anvendt som byggeklodser til at danne og beklæde rummets lodrette og vandrette flader. Som kontrast hertil giver et flerstammet og fritvoksende hjertetræ, der er placeret asymmetrisk i lyngtæppet, på minimalistisk vis anlægget en menneskelighed, der gør det levende og vedkommende.

Modsat "lyngrummet", der har karakter af gårdhave, har "kirsebærrummet" (afd. 112) karakter af park eller have. Det er et relativt stort rum, ca. 30 x 50 meter, som er afgrænset af stærke, 2,5 - 3 meter høje bøgehække. Hækkenes højde er afstemt efter det velproportionerede gravrums størrelse, og da det har en åben og venlig karakter, giver hækkenes højde ikke den klaustrofobiske og indelukkede fornemmelse, der somme tider bruges som argument for at undgå høje hække på kirkegårdene.

Enkelt og uprætentiøst, og med tydelig reference til den traditionelle kirkegårds liniegravsteder, ligger individuelle kistegravsteder som et parterremønster i en åben, geometrisk komposition i en samlende flade af græs. En række hækafgrænsede gravsteder yderst langs bøgehækkene omkranser et indre anlæg, hvor korte, østvendte gravsteder uden forhække er organiseret i enkeltrækker. Tre frit placerede Japanske kirsebærtræer giver anlægget identitet med deres skulpturelle vækstform.

Kirkegårdens karakterfulde rum

I overensstemmelse med kirkegårdstraditionen er begge gravrum i Søllerød indrettet med den indlysende sammenhæng mellem funktion og form, der karakteriserer god arkitektur. I begge rum giver det præcist formede grønne rum og den karakterfulde indre komposition af beplantning, græs og

"Lyngrummet",
Søllerød Kirkegård
Foto: Forfatteren.

"Kirsebærrummet",
Søllerød Kirkegård.
Foto: Forfatteren.

belægning den særlige stemning, der appellerer til og beriger vore sanser. Betydende for oplevelsen af at anlæggene er vedkommende og meningsgivende er endvidere, at de er dynamiske, og at plejen af de grønne elementer er afpasset efter det enkelte rums udtryk.

Ligesom på Hjørpsted Kirkegård udstråler anlæggene liv og beskyttet fred, og giver – om end i en helt anden form – muligheden for meditativ ro.

Den rumlige afgrænsning giver, som det kan ses i de tre eksempler, mulighed for meget forskellige tolkninger af begrebet "det meditative rum". Betydningen af det fysiske rum, uanset om det er præcist udformet som i de her viste eksempler, eller om det bearbejdes i en anden form, kan næppe undervurderes i kirkegårdssammenhæng, hvor det er af afgørende betydning, at omgivelserne kan lukkes ude og at der kan skabes en særlig, fortættet stemning.

Gravminder i flade af lyng.
Foto: Forfatteren.

